

Наталя Коляда

ІСТОРИКО-ПЕДАГОГІЧНА ЛІТЕРАТУРА З ПИТАНЬ РОЗВИТКУ ШКОЛИ ТА ОСВІТИ НА ЧЕРКАЩИНІ

Окремим напрямом історико-педагогічних досліджень є історіографія історії педагогіки – історія наукового пізнання історико-педагогічного процесу, системний аналіз історико-педагогічних праць з метою висвітлення процесу розвитку науки та відповідних методів дослідження на тому чи іншому етапі. На підставі аналізу різних підходів до визначення історії педагогіки проф. Н.Гупан представляє її в історіографічному аспекті як „...процес відображення в історико-педагогічній літературі таких складових: історія школи і освіти, історія педагогічних персоналій та історія педагогічної думки” [22, 5].

Нами запропоновано перелік історико-педагогічних праць, які висвітлюють історію розвитку школи та освіти на Черкащині – в регіонах та адміністративно-територіальних одиницях, до складу яких на різних історичних етапах входила сучасна територія краю (Черкаську область у складі України було утворено 7 січня 1954 року: до її складу увійшли 3 міста обласного підпорядкування – Черкаси, Сміла, Умань і 30 районів Київської, Полтавської, Кіровоградської та Вінницької областей [95, 7, 8]).

У переліку подано літературні джерела різного спрямування (172 найменування): історико-педагогічні праці; історичні праці з історії України та історії вітчизняної культури; історико-культурні, історико-географічні, історико-статистичні, історико-документальні нариси про діяльність освітніх закладів минулого та сучасності Черкащини; періодична преса; інформаційні та статистичні збірники; збірники документів та матеріалів; хрестоматії з історії краю; краєзнавчі посібники; навчальні посібники з історії Черкащини; матеріали історико-педагогічних досліджень (дисертації, монографії); довідково-бібліографічна література.

1. А ще юні: /Центру дитячої та юнацької творчості м. Черкас – 60 років//Місто. – 1998. – 23 травня. – С.8.
2. Дніпрові зорі: Альманах. – Черкаси, 1956. – №2.
3. Аристов Н.Я. Состояние образования в России в царствование Александра I. – К., 1879. – 44с.
4. Барсов И. Народные школы в Юго-западном крае, очерк их учреждения, устройства и современного состояния. – СПб, 1864.
5. Барсов Н. Школы на Волыни и Подолии в 1862 году. – СПб.: Типография морского министерства, 1863. – 156с.
6. Бевз Г.П. Історія Уманщини. – К., 1997. – 102с.
7. Блажко П.Ф. Ватутіне: Іст. нарис. – Черкаси: Сіяч, 2001. – 159с.

8. Богославець ГЛ. Освіта Черкащини: минуле і сьогодення // Педагогічний вісник. – 2003. – №4. – С.2-5.
9. Буряченко С. Овеянное славой знамя // Сталинское племя. – 1960. – 22 апреля.
10. Буряченко С. Священна реліквія. (Про прапор Уманського педінституту, вивезений в Дрезден і врятований радянськими воїнами) // Молодь Черкащини. – 1967. – 31 березня.
11. Бушин М.І., Гудачкова Н.В., Лазаренко В.М., Лисенко А.І. Історія Шевченкового краю: 1939 – 2002. Навчальний посібник з історії Черкащини. – Черкаси: „Відлуння-плюс”, 2003. – 233с.
12. Василенко М. Старейший институт // Сельское хозяйство. – 1959. – 3 октября.
13. Віргуш Н. Досягти сорокаріччя і залишитися юним: Черкас. ПТУ № 8 – 40 років // Черкаський край. – 1999. – 1 жовтня. – С.4.
14. // Вісті Ради. – 1918. – № 9. – 31 січня;
15. // Вісті. – 1920. – 12 жовтня; 1921. – 6 травня. – №90
16. Віхи зростання: [Першій міській гімназії м. Черкас – 120 років] // Гімназист. – 2000. – № 4. – С.3.
17. Гелетко М. Черкащина – колыска нашої державності: [Подорож Чигиринщиною. Школа обдарованих дітей у с. Шевченкове Звенигород.р-ну] //Іменем Закону. – 2002. – 23 серпня. – С. 1, 4-5.
18. Геркіял О.М. Уманській сільськогосподарській Академії – 155 //Вісник аграрної науки. – 1999. – Спец. Вип. (Верес.).– С. 5–9.
29. //Гімназія. – 1888. –Кн. 1. – С.102.
20. Голиш Г.М. Діти і підлітки Центральної України в умовах нацистського окупаційного режиму 1941–1944 рр. //Вісник Черкаського ун-ту. – Черкаси, 2001. – Вип. 27. – С. 80–84.
21. //Голос України. – 1994. – 20 вересня.
22. Гупан Н.М. Українська історіографія історії педагогіки. –К.: „АПН”, 2002. – 224 с.
23. Давиденко О. Вулицями рідного міста (про Смілу). – Черкаси, 2002. – 64 с.
24. Даниленко О. Наймолодший університет і його ректор: /Уман. держ. пед. ун-т ім. П. Тичини//Черкаський край. – 1999. – 16 червня. – С.5.
25. Демченко А.П. Як це було: [Черкаси на початку ХХ ст. Спогади жительки міста] //Ділова Черкащина. – 2003. – 1 січня. – С.9
26. Дзевульська О.О. Смілянській гімназії – 90 років //Педагогічний вісник. – 1998. – № 2. – С. 14–15.
27. Доклады Киевской Губернской Земской Управы Очередному Губернскому Земскому собранию (январь–февраль), 1917. – К., 1917. –С. 49–50.
28. Дорошенко О. Школі – 100 років (Великохутірській середній школі ім. С.А. Куниці Драбівського району) //Черкаська правда. – 1972. – 17 жовтня.

29. Дудник О., Тешенко О., Непийвода. Черкаська область Української РСР. Історико–географічний нарис та економічна характеристика. – Черкаси: Черкаський облвидав, 1957. – 127 с.
30. Духовна спадщина Черкаського краю: Хрестоматія з історії культури Черкащини (підручник для середніх загальноосвітніх шкіл). – Кн. 2. Розвиток науки і освіти в краї від давніх–давен і до сьогодення. – Черкаси: Сіяч, 1997.–320с.
31. Духовне відродження Черкащини. – 1997.
32. Жашківщина: минуле і сьогодення / Упоряд. С. Горошко. – К.: Артек, 2001.–136с.
33. Жежерун О.О. Непроминуца молодість Шевченкового Корсуня: (Корсунь–Шевченків. педучилище) //Спільна справа. – 1998. – № 2. – С. 40–42.
34. //Жизнь и искусство. – 1895. – № 11. – С. 3.
35. //За педагогічні кадри. – 1957. – 15 вересня.
36. Захаренко О. Енциклопедія шкільного роду: [До 40–річчя Сахнів. СШ]. – 2001.
37. Звіти про діяльність Золотоніського окрвиконкому. – Золотоноша, 1925. – С. 25.
38. Историческое обозрение городов Киевской губернии с их окрестностями. г. Умань //Киевские губернские ведомости. – 1846. – № 26. – С. 239–240.
39. Історія Києва. В 2–х тт. – Т.1 . – К.: Вид–во АН УРСР, 1959. – С. 779–790.
40. Історія міст і сіл УРСР. Черкаська область. К.: Інститут історії АН УРСР, 1971.–788 с.
41. Історія міст і сіл УРСР. Черкаська область. К.: Інститут історії АН УРСР, 1971.–788 с.
42. Історія Русів. – К.: Веселка, 2001. – 368 с.
43. Історія України в документах і матеріалах. – К. 1941. – Т. 3. – С. 12.
44. //Киевские епархиальные ведомости. – 1864. – № 15. – С. 463–464.
45. //Киевская старина. – 1899. – Т. 64, лютий. – С. 191, 192.
46. Киевское Губернское Земство, Доклады Киевской Губернской Земской Управы Очередному Губернскому Земскому собранию 1914 года. – К., 1915.–С. 5–6.
47. Кинашенко М., Осьмуха М. Славна дата в історії школи. (До 100–річчя Маньківської середньої школи) //Промінь комунізму. – 1960. – № 5. – 20 вересня.
48. Клепатский П.Г. Очерки по истории Киевской земли. – Т. 1. – Одесса, 1912.
49. Кліщов М. Славний ювілей. (100–річчя школи в с. Соколівці Маньківського району) //Промінь комунізму. – 1960. – № 5. – 20 вересня.
50. Княжев В.С. Смілянщина: Історико–економічний нарис. – Сміла: Тясмин, 198. – 128 с.
51. //Колгоспна правда (Умань). – 1934. – 27 грудня.

52. //Колгоспна правда (Умань). – 1934. – 7 листопада.
53. //Колгоспна правда (Умань) – 1940. – 3 листопада.
54. //Колгоспна правда (Умань). – 1980. – 2 вересня.
55. //Колгоспна правда (Умань). – 1988. – 1 березня.
56. //Колгоспна правда (Умань). – 1989. – 6 квітня.
57. //Колгоспна правда (Умань). – 1995. – 3 лютого.
58. //Колгоспна правда (Умань). – 1996. – 15 лютого, 21 травня, 26 листопада, 28 листопада 24 грудня.
59. //Колгоспна правда (Умань). – 1996. – № 1. – С.5, 7; № 2. – С.26–27; № 3. – С. 4; №4.–С. 12–14, С. 15–17.
60. //Колгоспна правда (Умань). – 1997. – 1 січня, 4 червня, 21 червня, 26 червня.
61. //Колгоспниця України (Харків). –1935.–№10.–С.8.
62. //Коллективна праця (Кам'янка). – 1938. – 7 листопада.
63. //Коллективна праця. – 1938. – 7 листопада. – № 181.
64. Комарницький М. Сторінки історії //Черкаська правда. – 1959. – 3 жовтня.
65. Комарницький М. Уманському педінституту – 25 років //Черкаська правда. – 1955. – 14 вересня.
66. Компан О.С. Міста України в другій половині ХУІІ ст. – К., 1963. – С. 296.
67. Константинович М. Некоторые данные о народном образовании в Юго-Западном крае. – К., 1874.
68. Корж К. З історії народної освіти на Україні //Світло. – 1912. – № 9. – С. 25–37.
69. Краєзнавство Черкащини. –Черкаси: Сіяч, 1996. – 128 с.
70. Кривошея І.І., Кривошея В.В. Близнюк І.І. Уманщина в етнополітичній історії України (кінець ХУІІІ – перша половина ХІХ ст.). – К., 1998. – 81с.
71. Кузнець Т.В. До історії освіти на Уманщині (ХУІІІ – початок ХХ століття).– К: Наук. світ, 2000. – 35с.
72. Кузь В., Даниленко О. Скажи мені, хто твій учитель? /Уман. педінституту – 65//Черкаський край. – 1995. – 2 листопада.
73. Кузьмінський А. Сучасний університет: яким він має бути //Деловой Партнер. – 2002. –№ 1. – С. 18–19.
74. Культурное строительство в Черкасской области (1917–1980): Сборник документов и материалов. – Днепропетровск: Проминь, 1989. – 272 с.
75. Левицкий О. Из жизни учебных заведений Юго-Западного края в 1840-х годах. – К.: Тип. Т–ва Н.А. Гирич, 1906. – 27 с.
76. Лекції з історії світової та вітчизняної культури. – Л., 1994. – С. 354–360, 390–410.
77. Лещенко Н.Н. Крестьянское движение на Украине в связи с проведением реформы 1861 года (60–е годы ХІХ ст.). – К.: Изд–во АН УССР, 1959. – 522с.

78. //Леніновим шляхом (Корсунь). – 1934. – 1 травня.
79. Лист Н.К. Крупської до уманських піонерів. (Передруковано з Уманської газети „Селянська правда” від 1 вересня 1927 року) //Уманська зоря. – 1960. – 1 травня.
80. //Літературна Україна. – 1996. – 26 вересня.
81. Лубко М. Лисянська школа: [Історія освіти у Лисянці] //Лубко М. Знаменитий і багатолюдний град. – Полтава, 1998. – Розд. 3. – С. 114–160.
82. Мариновський Ю.Ю., Черкаська минувшина – 2001: Документи і матеріали з історії Черкащини. – Черкаси: Відлуння–Плюс, 2001. – 216с.
83. Масненко В. Для блага України: (Осередок НТШ у Черкасах) //Масненко В. Історична пам'ять і сучасне державотворення – погляд із Черкащини. – Черкаси, 2001. – С. 33 – 34.
84. Матеріали до опису округ УРСР. Черкаська округа. – Х., 1928. – С. 5.
85. Мельник С. Перспективи alma mater //Дел. Партнер. – 2001. – № 2. – С. 12.
86. Мельниченко М.В. Історичне краєзнавство. – Черкаси, 2002.
87. //Місто. – 1996. – 5 вересня; – 1997. – 26 червня.
88. Мішкурова В. Асоціація істориків педагогіки: [Уман. держ. пед ун-т] //Освіта. – 2002. – 25 грудня. – С.11.
89. //Молодь Черкащини. – 1960. – 10 квітня.
90. Мукалов Н. Народная школа в Юго-Западном крае (Историко-статистический очерк). – К., 1892. – 25 с. – С. 6–7.
91. //Надросся. – 1993. – 17 листопада.
92. Найстаріший навчальний заклад Умані //Уманська зоря. – 1958. – 28 грудня.
93. Нарис історії Уманщини (з найдавніших часів до 60-х років ХХ століття): Монографія. – К.: Видавничо-поліграфічний центр „Київський університет”, 2001. – 266с.
94. Народна освіта і педагогічна наука в Українській РСР (1917–1967): Монографія. – К.: Радянська школа, 1967. – 483 с.
95. Народне господарство Черкаської області //Статистичний збірник. – Черкаси, 1957.–С. 7, 8.
96. Народное образование в СССР. Общеобразовательная школа. Сборник документов. 1917–1973 гг. – М.: Педагогика, 1974. – 560 с.
97. Наш рідний край. Хрестоматія з історії Черкащини. Ч. 2. – К.: Молодь, 1995.–176 с.
98. Некоторые данные о народном образовании в Юго-Западном крае. – Б.м. и г. Из. – 57 с.
99. Нестеренко О.О. Розвиток промисловості на Україні. – Ч. 2. – К., 1962. –С. 360.
100. Ніжинський М. П. Школа на батьківщині Тараса Шевченка. – К.: Радянська школа, 1962. – 87 с.
101. Нікітенко Л. Школі мистецтв – двадцять років: /м. Черкаси/ //Черкаський край. – 1998. – 20 квітня. – С.8.

102. Огієнко І.І. Українська культура. – 1918. – С. 3.
103. Очерк истории города Умани //Киевская старина. – 1888. – № 8.
104. Очерки истории школы и педагогической мысли народов СССР. Конец XIX – начало XX в. / Под ред. Э.Д. Днепровы и др. – М.: Педагогика, 1991. – 448 с.
105. Памятная книжка Киевского ученого округа. – 4.1. Киевская губернія. – К., 1892. – С. 111.
106. Панченко Л.С. Наша Паланка. – К.: Т-во „Знання” України, 2000. – 125 с.
107. Панченко. Черкаському фізико–математичному лицю 10 років //Педагогічний вісник. –2003. – № 4. – С. 27–30.
108. Педагогічне краєзнавство Черкащини. – К.: Наук. світ, 2004
109. //Педагогічний вісник. – 1995. – № 1. – С. 9, 10.; . – 1996. – № 1. – С. 5, 7; № 2.–С. 26–27; № 3. – С. – 4; №4.–С. 12–17.
110. Перша міська гімназія м. Черкас. – Черкаси, 1999. – 12 с.
111. Підготовка Великої Жовтневої соціалістичної революції на Україні //Збірник документів. – К., 1955.–С. 190–191.
112. Побірченко Н.С. Школа базиліанського кляштора в Умані: колиска поетів //Збірник наукових праць УДПУ імені Павла Тичини. – Умань, 2001.– С. 137–145.
113. Погрібний А. „Просвіта” на Черкащині: слід сповна використовувати досвід попередників //„Просвіта”: історія та сучасність (1868–1998): Зб. матеріалів та документів, присвячених 130–річчю ВУТ „Просвіта” ім. Тараса Шевченка. – К.: Вид. Центр „Просвіта”, „Веселка”, 1998. – С. 333–339.
114. Полищук Н.С. Начальное и среднее образование на правобережной Украине в 60 – 90–х годах XIX ст.: Автореф. дис...канд. іст. наук. – К., 1974.–27 с.
115. Полонська–Василенко Н. Історія України. – К., 1993. – Т. 2. – С. 212.
116. Полтавщина: Енциклопед. Довід. – К.: УЕ, 1992. – С. 303–304.
117. Пономаренко М. Створення гімназії. (З минулого м. Золотоноші) //Прапор Леніна. – 1960. – 17 вересня.
118. Пономаренко М.Ф. Золотоноша. – Дніпропетровськ, 1974.
119. //Прапор комуни (Черкаси). – 1935. – 3 вересня.
120. //Профспілкова позиція. – 1991. – 18 грудня.
121. Пузир М.В., Щербатюк В.М. Кризь славу і згарища. Історія, перспективи розвитку. – Лисянка, 1998.
122. Рабочее движение на Украине в годы нового революционного подъема. 1910–1914 гг. Сборник документов и материалов. – К.: Госполитиздат УССР, 1959.
123. //Радянське літературознавство. – 1970. – серпень.
124. //Робітничая газета. –1918.–21 серпня.
125. Родин Р.И. Народное образование на Правобережной Украине в 60–х годах XX века. – К.: Типография КНИГА, 1969. – 63 с.

126. Рождественский С.В. Исторический обзор деятельности Министерства народного просвещения. – СПб., 1902. – 785 с.
127. Розвиток педагогічної думки і освіти на Черкащині: Монографія. – К.: Наук, світ, 2003.–174 с.
128. Свириденко О.О. Індивідуальний підхід до формування громадянськості (на прикладі Сахнівської школи) //Вісник Черкаського університету. – Черкаси, 2001. – Вип.. 23. – С. 116 – 120.
129. //Село і люди. – 1996. – 27 вересня. – С. 6.
130. //Селянська правда. – 1926. – 30 липня.
131. Сергієчко Ю. Патріарх кооперативної освіти: [Черкаський економіко-правовий коледж] //Деловой Партнер. – 2002. – № 1. – С. 18 – 19.
132. Скоробогатов В.П. Сміла. Історія, краєзнавчий нарис. – Дніпропетровськ, 1976.
133. Сніжко М. Педагогічна поема на ентузіазмі і ... за інерцією: (Сахнів. загальноосв. школа) //Село і люди. – 1998. – 2 жовтня. – С.3.
134. Солодар О. І. Нариси з історії Чигиринщини. Монографія. – Черкаси: „Відлуння–плюс”, 2003. – 264 с
135. Список населенных мест Киевской губернии. Издание Киевского Губернського Статистического Комитета. – К., 1900.
136. Страшевич В.Б. Школа над Дніпром: Нарис з серії „Старі Черкаси”. –Черкаси: Б.В., 2001. – 35 с.
137. Титаренко Л. Криниця совісті Захаренка //Голос України. – 2002. – 27 лютого. — С.16.
138. Тищенко Н. Система організації еколого–виховної роботи в Сахнівській школі //Рідна школа. – 2001. – № 6. –С.14–15.
139. Тканко О. Славне двадцятип'ятиріччя (Черкаський педагогічний інститут) //Черкаська правда. – 1955. – 26 листопада.
140. Ткаченко М. Умань в ХУІ – ХУІІ вв. – К., 1927. – С. 19.
141. Толкушин О.Г. Сміла: Сторінки історії: До 460–річчя заснування міста. – Черкаси: Б. В., 2002. – 20 с.
142. Третья подворно–хозяйственная земская перепись в Полтавской губернии 1910 года. Золотоношский узд. – Полтава, 1913.
143. Трубчанінов С.В., Шевченко Г.С. Історія Черкащини. – Ч. 1.: 3 найдавніших часів до початку ХХ століття. – Черкаси, 1998, – 19 с.
144. Українська культура: історія і сучасність. – Л., 1994. – С. 63–64.
145. //Уманська зоря. – 1968. – 13 січня; 1980. – 2 вересня.
146. Уманщина. Краєзнавчий збірник / Під ред. Скуратівського Д. М. – Умань: Вид-во Уманського Окр. ІНО, 1927.
147. Умань. Історико-географічний і економічний нарис. – Черкаси: Облвидав, 1957
148. Федосієнко А. Фотографія розповідає (Про перший гурток лікнепу в с. Білозір'я Черкас. району) //Прапор комунізму. – 1960. – 28 травня.
149. Храбан Г. Як і чому колись учили... (До 100–річчя шкіл Маньківського району) //Промінь комунізму. – 1960. – 27 серпня.

150. Храбан Г.Ю. До 100-річчя шкіл Уманського району //Уманська зоря. –1960. – 24 вересня.
151. Царенко В.С. Історія Сагунівки. – Черкаси. – 1992. – С. 156, 159.
152. //Червоний стяг (Сміла). – 1934. – 17 грудня.
153. //Черкаси. – 1992. – 4 березня, 27 травня, 24 червня, 10 червня, 26 серпня, 2 вересня; .– 1995.–3 лютого. –1997.–21 червня.
154. //Черкаська правда. – 1987. – 5 лютого.
155. //Черкаська правда. – 1990. – 23 червня.
156. Черкаський державний університет ім. Б. Хмельницького: Істор. нарис 1021–2001 рр. – К.: АртЕК, 2001. – 128 с.
157. //Черкаський край. – 1991. – 30 січня.
158. //Черкаський край. – 1994. – 4 серпня.
159. //Черкаський край. – 1994. – 6 вересня.
160. //Черкаський край. – 1995. – 11 листопада.; .– 1996. – 15 лютого, 21 травня, 26 листопада, 28 листопада 24 грудня; . – 1997. – 1 січня, 4 червня.
161. //Черкаські вісті. – 1944. – 9 квітня. – № 26.
162. Черкаському політехнічному технікуму – 80 років //Черкаський край. –2002.–11 грудня. – С.11.
163. Черкащина в період відбудови народного господарства 1921–1925: Збірник документів і матеріалів. – Черкаси: Черкаське обласне книжково-газетне видавництво, 1962. – 328 с.
164. Черкащина – серце України. 1954–2004. – Черкаси: , 2003.
165. Чирва Ю.І. Розвиток народної освіти України (1917–1932 рр.): історіографія проблеми: Автореф. дис... к. іст. н. – Дніпропетровськ, 1995. – 18с.
166. Чос В. Мліїв свого часу був освітянським центром Черкащини: [XIX ст.] //Нова доба. – 2002. – 10 вересня. – (Дод. „Іст. сторінки”. – С.4)
167. Шкарабура М. Славний ювілей: (Черкас. ін-ту пожеж. безпеки – 25 років) //Міліція України. – 1998. – 24 листопада. – С. 2.
168. Шульгин Я. Несколько данных о школах в правобережной Украине в половине ХУШ в. //Киевская старина. – 1891. – № 7. – С. 97 – 118.
169. Щербатюк В.М. Історія регіонів України: Лисянщина. – Логос, 2002. – 423 с.
170. Як зародилася народна освіта в Смілі. Про відкриття гімназії у місті над Тясмином: [Арх. довідки] //Сміла – рідне місто моє. – Сміла, 2001. – С. 71–73.
171. Яковенко О. А свічка совісті не згасне: /Сахнів. школа під керівництвом О.А. Захаренка/ //Освіта. – 1999. – 1–8 вересня. – С. 4–5.
172. Ящуринский К.П. Краткий исторический очерк. – Умань, 1913.